

Slovenska bolo by šťastné východisko z labyrintu. Vplyv Maďarov, ktorý uplatňujú na slovenské územie, treba rozhodne zamedziť.

2. Slovenská aristokracia vidiac, že okruh jej pôsobenia vnútri rámca vlastného ľudu je v rozhodných črtách predpísaný a vymedzený, snáď príde k sebe a obetovala by všetky utópie, ktoré ju viazali k osudom Maďarstva. Ak nie — vtedy ju obetovať a Slovensko zveriť tým slovenským ľuďom, ktorí doteraz sa vyznamenali svojou láskou k vlastnému ľudu a prítlunosťou k nemu, a ukázali sa spoľahlivými. Ak však tieto sily ukázali by sa nie dostatočnými, tak sú tu rodiny moravského a českého pôvodu, ktoré nášmu ľudu sú určite nesmierne milšie a milšie by nás videli ako držiteľov moci, ktorých ako utlačovateľov a uzurpátorov zná a s ktorými poháda.

1. Slovenský ľud býva na území, ktoré je ohraničené. Nech je toto územie jeho vlastníctvom. Známe i meno tohoto územia „Slovensko“. Ešte i Maďari ho nazývajú „Tótország“.

2. Toto Slovensko nech je konečne a úplne oddelené od Maďarov a bezprostredne nech je inkorporované do rakúskeho štátu. S enklávami Maďarov na Slovensku by sa zaobchádzalo na základe parity tak, ako so slovenskými enklávami na maďarskom území.

3. S radostným srdcom vítajú povolenú ústavu, no za žiadnych podmienok nechcú brať účasť s Maďarmi v spoločnom krajinskom sneme, nech vyšle ich zvláštny oblastný snem zástupcov k Reichratu alebo do Reichsratu.

4. Ústrednú oblastnú vládu (tartomány), podriadenú bezprostredne rakúskej vláde.

5. Obnovu ľudového školstva a zriadenie univerzity na Slovensku.

6. Ev. a. v. cirkev nech je pretvorená na samostatnú cirkev.

7. Reč ľudu v každom ohľade treba rehabilitovať a vrátiť jej práva.

Za tieto ústupky by sa vrhol slovenský ľud i do smrti, poskytol by najlepšie sily svoje cisárovi a na večné časy by znemožnil revolúciu v Uhorsku.

Viedeň 9. februára 1861.

Dr. J. M. Hurban, m. p.

69

Úvaha Jána Nemessányiho „Naše nároky na základe spravodlivosti a rovnoprávnosti a náš program“.¹

Uverejnil PŠL, roč. III, č. 7, str. 50–54. Budín 17. februára 1861.

Ján Nemessányi bol jedným z predstaviteľov evanjelického krídla slovenskej inteligencie zemianskeho pôvodu, ktorý sa neskoršie preorientoval k Maďarom, takže uhorská vláda zverila mu úrad škôldozorca, ktorý vykonával dlhé roky v maďarskom prostredí. Vo svojej obširnej úvahe Nemessányi sa zaoberá maďarizačným duchom a obsahom uhorského zákonodarstva z roku 1848 so zre-

¹ Redakcia PŠL žiadala v redakčnej poznámke, aby Nemessányiho článok uverejnili aj maďarské časopisy buď v celom rozsahu, buď vo výťahu, a tak sprístupnili tieto náhľady maďarskej verejnosti. Či sa tak stalo, nepodarilo sa nám zistiť.

teľom na Slovákov, žiada zmeniť najmä zákon o stoličnom zriadení v tom zmysle, aby sa mohla v stoličnom zastupiteľstve a výbore používať slovenčina všade tam, kde ide o stolice prevažne alebo výlučne slovenské, a slovenčina s maďarčinou, kde sa vyskytuje aj obyvateľstvo maďarskej národnosti. Vyslovuje sa za národnostnú rovnoprávnosť, za takú organizáciu uhorského školstva, aby sa na slovenskom území mohli zriadiť školy s vyučovacou rečou slovenskou, aby národné školstvo elementárne bolo zlepšené, aby poslanci uhorského snemu sa stali predstaviteľmi jednotlivých národov. V úvahe Nemessányiho sa vyskytujú už niektoré požiadavky, ktoré neskoršie uplatňoval na memorandovom zhromaždení. Svoje názhady vyhlasuje za liberálne a predpokladá, že ich maďarská verejnosť bude rešpektovať.

Stojíme na punkte, z nehož osudnú cestu k budúcnosti nastúpiť máme; žijeme v dobe, ktorá rozhodne naše záležitosti národno-jazykové formovať bude: preto je zvrchovaná potreba, aby sme túto dobu všestranne uvážiac, ju k našemu šťastiu použili a na dovšetko uzrozumeli sa v tom, čo počínať a jako pokračovať máme, aby sme cieľa dosiahli takého, ktorý by ku prospechu nášmu poslúžil, ktorý by náš ľud a národ dlhotrvanlive uspokojil a ktorý by vo vyplnení jeho spravедlivých žiadostí záležal.

Nemôžeme my zvoliť národnú skupštinu, ani národnú konferenciu, ktorá by naše životné potreby uvažovala, jich v mene pôltreťa miliónového národa snemu krajinskému úradne predostrela a tam skrze svojich vyslancov rázne podporovať dala; nemôžeme ešte poslať ani len mužov spravедlivých, nám a našej záležitosti docela priaznivých i oddaných poslať na snem,² aby v mene ľudu statočného, skromného, dobrosrdečného, nábožného hovorili a vymáhali, čo by k jeho pozdviženiu duševno-hmotnému poslúžilo, lebo sú takí na Slovensku, bohužiaľ, veľmi poriedku. Nepozostáva nám tedy nič iného, iba v časopisoch našich žiadosti slušné a spravедlivé uverejniť,³ čo ale tým dôraznejšie, tým rozsiahlejšie robíť treba, čím sme lepšie presvedčení, že sú to hlasy nie úradné a preto slabšie.⁴

Všecobecná vôľa terajšieho Uhorska je: postaviť si za základ budúcej existencie svojej zákony roku 1848 na sneme donesené. Či je to vôľa Slováka? Na každý pád musí nevyhnutelne aj jeho vôľa byť, ba viac jeho, jako ktoréhokoľvek spolukrajana. Ved

---

² Oj, chvála Bohu, máme jich dost, len treba pozornosť ľudu na nich zvrátiť. Títo, ktorých počet je nateraz dost hodný, a ktorých politické a národné zásady a jich dobré, úprimné s ľuďom zmýšľanie sú nám dobre známe, budú si za svätú povinnosť pokladať potrebám a žiadostiam slovenského ľudu a slovenskej národnosti zákonný priechod na diéte (sneme) zjednať. Žiaľ, redakčná poznámka predpokladala na maďarskej strane väčšiu blahovôľu, ako bolo oprávnené.

³ Ovšem, jestli na diéte našimi vyslancami nečo porídíť chceme, musíme si najprv pre naše národné nároky cestou časopisov verejnú mienku, najmä tých, ktorí vyslancov na snem volíť budú, získať, aby oni našich mužov s národom dobre zmýšľajúcich za vyslancov vyvolili. (Pozn. redakcie.)

⁴ My myslíme, že hlasy verejné národa v časopisoch sa ozývajúce sú pri terajšej politike liberálnej stránky silnejšie ako úradné hlasy; hlasy úradné sa z absolutizmu podozrievajú. (Pozn. redakcie.)

i on ostal skrze ne nečím viac, jako misera contribuens plebs;⁵ i on bol nimi vymanený z jarma panštiny,⁶ z jarma otrockosti a vzal na seba obraz človeka a to ešte obraz slobodného človeka; i on dostal skrze ne prístup do stoličných siení a môže počúvať, ba i podiel brať na rokovaniach, jeho životných otázok sa týkajúcich; i on sa stal údom tohto sboru, ktorý predpisuje zákony i povinnosti, a nie je viac len trpným nosičom bremien, nemajúc účasť v žiadnych právach, i on berie skrze ne podiel na voľbe úradníkov, ktorí ho spravovať majú, a preto si môže dosadzoval na úradné stolice mužov jemu priateľských, s ním úprimne po ľudsky zmýšľajúcich.⁷ Proti zákonu tedy Slovákovi tieto výhody zabezpečujúcim on hlasu povzniesť nemôže, nesmie bez toho, aby sa proti samému sebe i proti svojmu potomstvu neprehrešil; on ich musí podporovať, zastávať a jich do života vstúpenie si úprimne žiadať aspoň natoľko, nakoľko sú ony v poľahu naň spravodlivé.

Jedno ale predca je tam, oproti čomu Slovák povstal a slávnostne protestovať musí do tých čias, pokiaľ i len pamiatka z toho tam trčať bude. Toto jedno je v zákone 16-tom § 2-ho litera e), jenž takto znie v pôvodine: „A köztanácskozásí nyelv mint a bizottmányokban Magyarországra nézve egyedül magyar“. Po slovensky: „Poradný jazyk jako v shromaždeniach (stoličných) tak aj vo výboroch ohľadom na Uhorskú krajinu je jedine maďarský“. — Toto je ten kameň urážky, čo rozdvajenie medzi národom maďarským a slovenským zapríčinil r. 1848 a zapríčiňoval bude pokiaľ mu umieračkom neodzvonia; toto je ten tyranský zákon ohľadom na nás, oproti nemuž sa stavať nikdy neprestaneme, prestať nemôžeme, nesmieme. — Prečo?

Z nasledujúcich príčin:

1. Že sa zákon tento s duchom ostatných r. 1848 donesených zákonov nezrovnáva.

Jako že je to?

Takto: Zákony spomenuté chú oslobodiť občanov Uhorska od tútorstva aristokratizmu — ktorý bol svojou latinčinou a svojim privilegiom oprávnený tvoriť kastu nad robotným ľudom panujúcu — a zjednať prístup slobodný i ľudu pospolitému k rokovaniam — či v tejto výhode póltreťa milliona ľudí počítajúcí národ slovenský má svoju účasť? Nie; jemu musia tak jako predtým ostať vyjednávaní stoličné zemou neznámou; on sa i teraz musí pokoriť uzavretiam maďarsky znajúcich a tak budúci aristokrata a zákonodarca pre Slováka je ten, čo maďarsky zná, odkiaľ vidno, že Slovák so zničením zemänskej aristokracie nič nevyzískal. — Zákony spomenuté chcú dať podiel vo vyjednávaní stoličných aj tomu ľudu, ktorý nesie ťarchy a ktorý je základom štátov. — Či v tejto výhode póltreťa millionový národ slovenský má účasť? Nie; on je v zhromaždeniach stoličných nerozumením reči nie len k nemote, ale aj k hluchote odsúdený. — Zákony spomenuté chcú mať rovnosť obyvateľstva pred zákonom a súdom — či v tejto výhode má póltreťa milionový národ slovenský účasť? Nie, on stojí pred súdom a zákonom nie jako spolukrajanía jeho Maďari, ani jako človek slobodný, mohúci sa v páde potreby brániť a zastávať, ale jako odzbrojený

⁵ Ubohý ľud dane platiaci.

⁶ Totiž poddanstva, z ktorého bol čiastočne vyviazaný roku 1848.

⁷ Autor úvahy má tu na mysli, pravda, len tzv. politický národ, ktorého príslušníkmi boli iba tí občania Uhorska, ktorí dostali podľa zákonov z roku 1848 volebné právo ako do uhorského snemu, tak aj do stoličných zastupiteľstiev. Ich počet sa odhadoval približne asi na $\frac{1}{20}$ počtu mužského obyvateľstva Uhorska, čo prakticky znamenalo, že prevažná časť bývalého poddanského ľudu volebné právo nezískala, takže nemohla získať ani vplyv na rozhodovanie o zákonodarstve, ani na stoličnú správu.

zajatý otrok v cudzine, nevediac čo sa s nim robí; on stojí tam jako vec bez citu a povedomia. Zákony spomenuté chcú viesť do života rovnoprávnosť medzinárodnú — či v tejto výhode poltreťa milionový národ slovenský má účasť? Nie; jeho reč a s ňou i on zahrnutý, vypovedaný zo všetkých kruhov spoločenských i úradných, kdežto reč národa maďarského všetky prednosti, a to síce i na ujmu iných národností síce ku sebe pritiahla; jaká že je to potom rovnoprávnosť? — Zákony spomenuté majú za úlohu, spojiť zväzkom lásky národy, pod svätou korunou Štefanovou bývajúc, majú tieto národy oduševniť zápalom svätým vlastenectva — či ony to pri počiňovanom zákone docieľa? Nie; ony touto hroznou nespravdliivosťou niekoľko slovami vyrečenou silia a núta Slováka vlast' svoju od nepamäti sveta tak vrele milovanú i s jej zákonodarstvom nenávidieť a hľadať mimovoľne inde obranu naproti tak ukrutnému pre náš národ výroku. — Zákony spomenuté majú za námeru pozdvihnúť ľudstvo vlasti našej k seabedomiu, k pocitu ľudskej svojej hodnosti, k vyššiemu duševnému životu — či v týchto výhodách poltreťa milionový národ slovenský bude mať účasť? Nie; on sa pri odhodení a zahrnutí reči jeho v žiadnom ohľade povzniesť nemôže. — Kdo tu nevidí odpor medzi duchom a tendenciou posledno-dietálnych zákonov⁸ a medzi zákonom vyššej citovaným?

My sa ale oproti tomuto zákonu staváť i preto neprestaneme, prestať nemôžeme, nesmieme, že je on

2. Vražedlný útok na náš národ.

Mnohý mudrák tak filozofuje, že vraj tie práva, ktoré v občanskom postavení svojom dosiahol Slovak skrze zákony od r. 1848, by mali byť dostatočné, aby ho k zabudnutiu priviedli na ujmu v reči utpenú; veď je reč vraj len maličkosť, to je, vraj, len jeden z najmenších prosriedkov k dosaženiu cieľa, svätej slobody vedúcich. Touto svojou filozofiou bol nejeden z našich synov omráčený a do nepriteľského nám tábora odvedený.

Dlžno nám tu najprv povedať, čo je pre človeka a vôbec národ reč. Celá história človečenstva, všetka civilizácia, všetka vzdelanosť je jej výsledok. Čokoľvek ľudia na zemi ľudskeho mysleli, chceli, urobili a urobia, je jej účinok; bez nej by sme boli divosi bývajúci ešte vždy v horách a nemajúci takej Európy, jaká je dnes. Všetka veda, všetky známosti sú výtoky reči, lebo človek len vtedy nečo pochopí, keď mu to rečou zrozumiteľným učiníme; len vtedy predmetu dokonale porozumel, keď to vie sám rečou svojou náležite opísať, vysloviť. Všetka sloboda politická i duševná má počiatok svoj v reči, všetko, čo národy pozdvihlo v ohľade sociálnom i vedeckom až ku výške krásy a ošlechtenosti, započalo s rečou. — Kdo by nám tedy reč chcel vziať, vezme nám históriu, zamedzí nám cestu ku pokroku a vzdelanosti, zatarasí nám chod k opravdivej slobode občanskej i duševnej, zabráni sa nám povzniesť ku výške národov tých, ktoré sa v slobode užívania reči svojej tešia. —

A zákon od r. 1848 nám berie predca reč našu, vytvára nám ju zo stoličných domov našich, z úradov v našich vlastných záležitostiach jednajúcich, zo života spoločenského i verejného, dosadzujúc nám ne jej miesto cudzú, nášmu ľudu docela neznámu, čím je nášmu človeku odňatá sloboda prerieť slovo v záležitostiach jeho sa najbližšie týkajúcich, zabráneno mu je predniesť city, ktoré jako občan, jako vlastenec, jako človek v srdci chová v reči tej, ktorú mu Boh skrze matku do duše vložil. Či je v takomto položení nie človek pokúšaný mrziel sa na Tvorca svojho, davšieho mu reč, od vrchnosti svetskej a tedy od múdrych ľudí opovrhovanú?, či je nie pokúšaný darom

⁸ Treba rozumieť zákony z roku 1848.

tým, ktorýby jako najvzácnější dedičstvo otcov svojich pestovať a prechovávať mal, malovážne pohrdnúť, jako sa to aj skutočne často stáva? Či je to sloboda opravdivá, ktorá za kus politickej slobody berie náš celý duševný život, ktorá odbijú z národa nášho putá poddanosti, okuje ho do centových pút otrockosti duševnej, zabije v ňom slobodu myšlienky, zahluší život ten v psychologičnom zmysle vyšší, ten opravdivý? Reč je duša národa, vezmite mu reč, spáchate na ňom vraždu o mnoho väčšiu a strašnejšiu, jako sa človeku stane, keď mu nekdo dušu vyženie z tela; lebo tento sa v tomto páde odrazu trápiť prestane, kdežto je onen tisícročnému živoreniu, k tisícročným mukám odsúdený, až konečne v týchto mukách strašne a hnusne zahynie. Nuž a či takýto hrúzyplný ortieľ smrti má nad poltreťa miliónovým národom vyreknúť krajina tá, ktorú Slovák tak srdečne rád matkou svojou, vlastou svojou, otčinou svojou nazýva? krajina tá, ktorej obyvatelia za slobodomyslných platíť chcú a jako takíto od sveta uznaní sú? Nie, nie, to vznešení synovia vlasti tejto nedopustia, nedovolia, dobre vediac, čo je reč za hýbadlo pre národný život, dobre cítiac, jak trapný dojem bol na nich za každým učiněným, keď jim cudzá reč vtíkaná bola, presvedčení súc, že u nich iba od tých čias nový vek v histórii literatúry nastúpil, jako svojej reči zaslúžený stupeň v svojom živote verejnom i politickom vykázali, že iba od tých čias nastal nový ruch na poli vedeckého a vôbec duševného života u nich. My na nich to uprimné ujaťie — sa za reč materskú s radosťou obdivujeme, tešíme sa z jich rezkého života a nemôžeme tej myšlienke v nás miesta dať, že by oni v nás, spolukrajanoch svojich, chceli udusiť to, čomu sa oni celým zápalom posväcujú, chceli z nás vyrvať to, čo oni pre seba na život a na smrť bráňa. —

My Slováci tedy v mene národa a ľudu nášho proti zákonu zvyššpomenutému slávnotne protestujeme a protestovať neprestaneme do tých čias, pokiaľ jeden ovedomenec⁹ z nás trvať bude, osvedčujúc sa pri proteste tomto svätosväte, že nikdy žiaden prosriedok použiť neopominie, ktorýby zničenie toho zákona napomôcť mohol a nám jarmo poroby duševnej ztriasť pomáhal.

Preto hľa, Váš šlechetných synov vlasti tejto, jakejkoľvek národnosti ste, Váš, rozum na pravom mieste majúcich, — Váš, práva ľudské ctiť vediacich, — Váš za pravdu, spravodlivosť a rovnoprávnosť bojujúcich, — Váš človečenstvo vrelou láskou objímajúcich, — Váš opravdových vlastencov žiadame, abyste na budúcom sneme ten zákon jako hnusný škodlivý výrastok zo zdravého stromu odrezali, zničili a skrze to nás od toho, že za starodávna škodlivého a všeobecne potupného „zrada vlasti“ menovaného hriechu oslobodili a naše mená ním poprziť nedopustili, čo by sa neomyľne stať muselo, jestliby Damoklesov meč¹⁰ onoho zákona i naďalej nad našimi hlavami visel a vývinu duševného života nášho tak neodolateľné prekážky robil. —

Druhé, za čím náš národ túži a uskutočnenie jeho na základe spravodlivosti i rovnoprávnosti celou istotou očakáva, je, aby na miesto rečeného zákona iný zákon asi tohoto zmyslu na budúcom sneme donesený bol: „Reč jednacia v stolicích čisto slovenských nech bude sama slovenská, v stolicích s väčšinou obyvateľstva slovenského nech bude prevažne slovenská, v stoličných zhromaždeniach ale s obyvateľstvom miešaným nech bude i reč miešaná. Jestliby ale do takýchto stolic listiny úradné od vyšších úradov krajinských prišli, nech sa ony v zápätí za jejích prečítaním ľudu slovenskému po slovensky vysvetlia; debaty ale o nich vedené budú v slovenčine; rečou však, sto-

⁹ Asi uvedomelec.

¹⁰ Treba rozumieť nebezpečenstvo neustále a bezprostredne hroziace z uplatňovania ustanovení spomenutých zákonov.

ličné predstavenstvo s krajiniskými úradami spojujúcou, môže byť maďarčina, jako reč diplomatická“. K tomuto nech sa snemom naloží, aby v každej obyvateľstvom slovenským alebo miešaným obývanej stolici bol zavodený protokol slovenský, ktorý by bol rovno s maďarským v zhromaždeniach čítaný.⁴¹ — Takto asi je už usporiadaná Liptovská stolica, a priali by sme každej slovenskej stolici tak spravodlivých nosičov verejného života, jako je naše predstavenstvo stoličné.

Či s tým ale neutrpí maďarčina ujmu na svojom práve diplomatickosti, či sa s tým slobode krajiny uhorskej ujma nerobí, či je s tým nie rušená jednota krajiny a rozviklané jednomyseľné nažívanie synov vlasti? Krátkozrakí ľudia myslia, že by sa to stalo; ľudia slobodomyslní ale, ľudia opravdivú jednomyslnosť vo vlasti, opravdivú jednotu v záujmoch medzinárodných želayúci sú nie tejto mienky. Títo vedia, že predstavenstvo stolice môže maďarčinou v spojení byť s krajiniskými úradmi; títo vedia, že sa občan slobodným iba vtedy menovať môže, že jednomyselné nažívanie a pevné uzjednotenie-sa v záujmoch medzi obyvateľstvom iba tam byť môže, keď sa ľudstvo skrze vlastný rozmysel, z vlastného presvedčenia zákonu podrobí, keď sa sám zúčastní v donášaní zákonov a nariadení, tak sa potom aj ku noseniu bremien a povinností samovoľne a vďačne uvolí, čím dôvera v úrady vyššie i nižšie povstane a stolica i krajina nabude nezdolnej sily vnútornej. Toto je sloboda v našom zmysle, takto sa dá spolupôsobenie a jednota docieľiť podľa mienky slobodomyslných vlastencov. Či ale to podrobenie-sa, to uvoľnenie-sa, tá presvedčenosť, tá sloboda môže zniknúť tam, kde ľud ani len nerozumie, o čom sa jedná, kde ľud trpí nesmiernu krivdu, kde je nevšimáný, kde vidí, že je ani len natoľko nie uhodený,⁴² aby sa o veciach jeho sa týkajúcich v zrozumiteľnej reči pojednávalo? či sa tam môže povedať: toto lebo iné sa uzavrelo v mene celej stolice, v mene ľudu, kde je ľud len na to zhromaždený, aby figuroval svojou prítomnosťou tam? Nie, to by bola ohavná satira na slobodu uhorskú, na jej konštitucionálnu ústavu, keby tak malo byť! A my, vidiac stav vecí v živote, by sme k takej zvodnej ústave ani neradili, lebo vieme, že je i v Slovákovi prebudený cit národnosti, i on už vie, že je i na nečo iné tu, jako na to, aby len platil a krv svojich synov za cudzé záujmy liať dal, i on už vie o svojich právach; a vediac toto, by sme sa, jestli by ten stav vecí i naďalej potrvál, konečne obávať museli od scien v Poľsku sa prihodivších.⁴³

Rovnoprávnosť, ktorú Uhorsko medzi hlavné princípy svojich snažení vraduje, tiež prísne nakladá vstúpiť do života spomenutej oprave zákona, jestliže nechceme, aby toto slovo prázno zvučiacim hlasom bolo. O rovnoprávnosti ale by u nás ani chýru

---

⁴¹ Nemessányi mal tu na mysli jazykovú rovnoprávnosť. — V redakčnej poznámke potom sa podrobnejšie vysvetľuje toto stanovisko takto: My protokol o rokovaniach a uzneseniach na výborových a stoličných zhromaždeniach, potom o pravotných a súdnych rokovaniach pri súdoch, v stoličiach čistoslovenských, aké sú Orava, Liptov, Turiec, Trenčín, Zvolen, Sáriš žiadame výlučne slovenský, a len protokol obsahujúci v sebe dopisy, listy maďarské z iných maďarských alebo miešaných stolic prichádzajúce pripúšťame maďarský. My sa musíme prísne držať práva nám rovnako s Maďarmi čo do národnosti prislúchajúceho. Všetky podobné koncesie sú na ujmu a na veľký predsudok našej národnosti a jej rovnoprávnosti. V tomto všetci sa porozumieť musíme; odchodné v tom mienky by nám boli len na škodu. Avšak pre väčšiu krajiniskú a vlasteneckú vzájomnosť, potom pre krajinisko-snemovú potrebu učme sa, máme-li k tomu čas a príležitosť, aj jazyk maďarský.

⁴² Znehodnotený.

⁴³ Ide o poľské povstanie v Kongresovke v januári 1863.

byť nemohlo, keby z obyvateľov Uhorska len štyri milióny mali právo svoj jazyk užívať, ostatnia ale väčšia polovica obyvateľstva krajiny tejto by nemotou ranená bola. V tomto poslednom páde by každému obyvateľovi maďarskému v Uhorsku, koľko raz by slovo rovnoprávnosť počul, krv dvojnásobne pred tým valom do tváre biť musela a hanbiť by sa musel za rovnoprávnosť a čisto-ludskú slobodu otčiny svojej. — V ktorej krajine i to najmenšie oddelenie obyvateľstva v ktoromkoľvek ohľade celkovite urovnoprávnené neni, tam niet slobody, a tým menej rozbila ona svoje stany tam, kde celé národy pod jarmom otroctva, a to ešte otroctva duševného úpejú. — Kdo je tedy za opravdivú slobodu oduševnený, kdo krajiny šťastie a blaho v spokojnom sa nachádzaní a nažívaní všetkých jej spoluobčanov hľadá, kdo jej silu vnútornú v úprimnom porozumení všetkých jej národov vidí, ten spolu s nami hlásať bude za zničenie zákona spomínaného a za donesenie opravy v naličenom smysle.

Tretie, čo žiadame, je preporodenie vyšších škôl na Slovensku. Vyplnenie tejto žiadosti závisí docela od vyplnenia dvoch predošlých. Jestližeby reč naša vo verejnom vyššom spoločenskom živote odvrhnutá bola, jestli by sa pri súdoch a pravotách, pri zhromaždeniach stoličných a výborových neužívala, nenastala by potreba učiť sa jej a v nej ani v školách vyšších; a ľud náš súc pozbavený všetkých vodcov inteligentných — lebo školy sú to, čo národu nášmu odcudzujú synov vlastných a vychovávajú z nich preň najtvrdších tyranov, trapičov a potlačovateľov jeho prirodzených práv — by v ohavnom zabudnutí na seba chradnul a hynul. Či takúto slobodu bazirujúcu sa na ľudu chce mať Uhorsko? Nie; ono to chcieť nemôže; ono chce a chcieť musí i zo Slováka počestného mešťana vlasti spoločnej, chce mať z neho hrdého na svoju otčinu i na svoj národ, aby tak ku cti a ozdobe vlasti poslužil. Nebolo by to ku prospechu Uhorska, keby sa o ňom hovoril muselo, že číha za životom miliónov ľudí, a to bez cieľa, lebo ono sa s tým nezosilí a spolukrajanov svojich strašne zoslabí. Žiadame tedy usporiadanie škôl našich vyšších na základe rovnoprávnosti i spravodlivosti. Rovnoprávne budú usporiadané tak, keď do nich zaprevadíme reč slovenskú jako náukoslednú, a pritom sa maďarčine i jako reči vyučovať bude i v nej nektoré predmety prednášané budú.¹⁴ Z druhej strany ale, aby sa rovnoprávnosti celkom vyhovel, žiadame i na maďarských školách vyučovať našej reči, by sa tak vzájomnosť medzinárodnia vždy lepšie zosilovať a utužovať mohla. Krom toho žiadame aj na univerzite pešťanskej katedru pre reč našu.

Avšak prirečenie týchto spravodlivých nárokov našich nech sa nestane formulou, i od predošlej rakúskej vlády často užívanou: môžu sa v tej reči prednášky držať; alebo sboru profesorskému alebo patrónstvu ponechávame právo v tejto veci rozhodnúť; lebo sme skúsenosťou poučení, že tuná potom fanatiční jednotlivci, nepriatelia ľudu pospolitého nespravodlivo rozhodujú, uvažujú na ľud vždy väčšie okovy hlúposti, držiac sa pritom princípu absolutistickým vládám vlastného, že sa ľud iba tak dá dobre k jich cieľom použiť, jestli ho v hlúposti zadržia. Jak škodné je takéto počítanie pre krajinu i štát, v tomto veku bytosť svoju majúce, nahliadne i bez donášania dôvodov každý veľmi ľahko. A preto je potrebné, aby sa určite vyreklo a narídilo: „V školách, uprosried slovenského obyvateľstva stojácich, sa musí po slovensky vyučovať s pripúštením však maďarčiny, jako predmetu obligátneho; v školách maďarských ale sa zas slovenčine všade vyučovať musí jako predmetu obligátneho.“ Že takáto rovnoprávnosť i spravodlivosťou korunovaná bude, je snadno nahliadnúť. Slo-

¹⁴ Ako reči vyučovať, áno; lež toto druhé je bránou k maďarizácii. My i tu rovné práva a Maďarmi žiadať musíme. (Pozn. redakcie.)

vák nepovšimnutý pri školách by nemal do počtu braným byť ani pri dani, ani pri odvádzaní k vojsku, ani pri nosení jakýchkoľvek štáto-krajinských bremien.

Štvrté žiadame, aby sa národnému školstvu na Slovensku od posavadnej povýšenia námera dala.¹⁵ Túto žiadosť nám milovanie tak politickej, jako aj duševnej slobody na jazyk kladie. Sloboda pravá občianska i jakákoľvek iná, nemá nikde inde ujatia a zveľatku, jako vo vzdelanosti národov. Kde je národ nevzdelaný, tam my jakýkoľvek názov zriadeniu krajiny dať nemôžeme, ona naposledok, keď kontrolu v samom národe mať nebude, keď sa národ s opravdivým sebedomím a jasnou presvedčenosťou v záležitostiach vlasti svojej zúčastňovať nebude, to uzriadenie skorej, pozdejšie, ale konečne predca len absolutistickým sa stane. Z tohoto stanoviska vyjdúc, ktoré za neomýlné pokladáme, pozdvihujeme hlas svoj za lepšie zriadenie škôl národných, ktoré sú základom všelikej vzdelanosti národa; a tu obzvlášte za rozmnoženie síl učiteľských, za jich lepšie vzdelávanie k veľavýznamnému povolaniu tomu a za vykázanie jim povýškou v plate z krajinskej pokladnice. Jako by sa toto všetko vykonať malo, sme už i pojednávali i pojednávať ešte by sme sa prichytili, keby sme od patričných vrchností k tomu vyzvaní boli.¹⁶

Piate, čo nateraz žiadame, je, aby vyslanci našich stolíc slovenských na snem i od tohoto i od celej krajiny za reprezentantov národa nášho považovaní boli; v tom páde ale, jestli sa o reči jednať bude¹⁷ a oni práva pre národnosť našu vymáhať nebudú, vyslovujeme, že nejednajú v interesoch národa, ale provodzujú svoje jednostranné, sobecké slová mienku stých i to len obmedzencov na rozume predstavujúce chůtky, a práve preto zradu na ľudu a národe našom páchajú. —

Povie sa nám: Veď je bázis; na nejž sa voľba vyslancov deje tak široká, že si slovenský národ môže samých „svojich“ ku snemu krajinskému vyslať. Áno, tak je; to urobiť národ náš časom iste neobmešká; nateraz ale, nejsúc ešte docela vyzlečený a prostý toho nátlaku, ktorý pred 11 rokami aristokrátizmus naň činil, nejsúc oslobodený od strachu, ktorý za posledných 11 rokov byrokratizmus magickou mocou svojho despotizmu naň pôsobil — sa to učiniť sotva osmelí.¹⁸ Týmto činom by som ale neradil dať sa ukolísat' v tej mienke, že ľud ani napotom svoje práva vykonávať vstave nebude, ale sa dá viesť zakrnelým v svojej zvyčajnej pánovitosti nad ľudom, jednotlivcom; lebo tak by sa zákonodarstvo a vôbec náčelníctvo krajiny i stolíc pripravilo o dôveru a lásku nášho ľudu a otvorilo by sa slobodné pole podrývaniu púdy, na nejž bezpečnosť vlasti spočíva. —

Vypočítal som hľa v krátkosti žiadosti Slovenska, žiadosti, za jichž uskutočnením každý verný syn národa nášho, každý opravdivý vlastenec krajiny Uhorskej dychtíve túži a túžiť bude, túžiť musí do tých čias, pokiaľ tento národ jedného spravdivého syna v lone svojom chovať bude; na jichž uskutočnení národ náš a každý dobrý ná-

¹⁵ Totiž smer.

¹⁶ K tomu žiadneho vyzvania nepotrebné; vec v časopisoch náležite a dôkladne pretriasaná stane sa verejnou mienkou, ktorá si konečne i k vrchnostiam cestu prekliesni. (Pozn. redakcie.)

¹⁷ O reči sa rokovať musí; a otázka o nej pri terajších pomeroch medzinárodných konečne na základe rovnoprávnosti rozlúštená a zákonom posvätená byť musí; má-li v krajine svornosť a bratstvo medzi národami panovať. (Pozn. redakcie.)

¹⁸ Ak teraz, keď sa všetky národy hýbu a svoje žiadajú, sa neosmelí, teda nikdy sa neosmelí. Et error posterior, erit peior priore. Teraz prišla doba; bo jak sa na nastávajúcej diéte onen nám nepriaznivý článok zákona od r. 1848 k pomereniu národov nezruší, sotva kedy sa potom zruší. (Pozn. redakcie.)

rodovec pracoval až posavád a pracovať bude, pokiaľ jich nevydobudne alebo v jich vydobývaní sám seba nestrávi.

Jestli ale spravodlivosť tiež zasedať bude v zákonodarstve budúceho snemu, jestli princíp rovnoprávnosti nie len do slov a na papier, ale i do skutočnosti a života prístup nájde, a tieto naše spravodlivé nároky vyplnené budú, vyslovujeme:

1. Že naše počínania vždy smeru liberálneho budú. Neuškleb sa nik a nepovedz, že je Slovák slobody nie schopný! Kdože môže za slobodou väčšími túžiť, jako väzeň okutý v putách, zavretý od roku 1836,¹⁹ v ktorom sa zákonne dekretovala reč maďarská čo diplomatická, v žalári bezprávia a ľubovôle?! Taký človek nezatúži toľme za slobodou, čo ju odjakživa s malými výjmami v úplnej miere požíval; Slovák ale náturou k slobode určený už i preto musí za ňu byť, že ju v plnej miere sotvá kedy požíval, ale jej blahonosné žiare, koľkoráz sa na obzore vlasti našej a Európy zjasali, ho vždy k žitiu vábili a nesmiernymi túžbami po nej naplnili. Len že je jeho vôľa, vydobudnúť si slobodu stálu, trvanlivú; a takú je iba dosiahol možno, keď má zaručenú slobodu reči; skrze reč si vydobudne vzdelanosť a v tejto keď sa založí sloboda, stane sa nezvratnou. Takto nadobudnutá sloboda, i trebárs by ona jednou stratenou bitkou, jedným ťahom absolutisticko-diplomatického pera zničená bola, jako sa to často deje, predca onedlho pomocou reči, národnosti a rozumnosti ľudu vymožená bude. Sloboda občanská môže v jednej hodine stratená byť, kdežto sloboda na vzdelanosti založená a národnosťou podporovaná ani storočiam ľubovôle nepodľahne. —

2. Vyslovujeme, že my, chovajúc v útrobach našich neobmedzenú lásku k vlasti, už od tisícročí našou otčinou menovanej, majúc o jej práva a zásluhy tak jako Maďar, bo sme vždy spolu krvácali, majúc v nej históriu s Maďarom spoločnú, etiac si aj hranice, samou rukou prírody v ozrutných ťahoch Karpátov nám napísané: chceme tejto vlasti vernými synami, mužnými obhajcami jej práv a zákonov a mocnou podporou v nesení bremien i povinností vlasteneckých povždy bývať; jej zákonov, krajinským snemom vyrečených, chceme uprimní vykonávatelia navždy ostávať a proti občanským nariadeniam pre všetke národy jednotného Uhorska vyneseným úplnú poslušnosť osvedčame. S Maďarmi a inými spolukrajanmi chceme v nerozlúčnom zväzku a jakýchkoľvek života okolnosťach, či sú udalosti radostné a či nehody, po všetky časy prežívať. Ale nikdy nezabudnúť, jaké povinnosti máme v poľahu na národ náš, kde príde do otázky reč. —

Toto sú naše nároky a spolu i náš program.

70

Uvodný článok Michala Mácsaya „Nedávná minulosť a prítomnosť naša“.

Uverejnil Priateľ ľudu, roč. I, č. 1. Pešť 20. februára 1861.

Michal Mácsay poukazuje na udalosti v rokoch 1848—1860 a zdôrazňuje heslá Veľkej francúzskej revolúcie ako podklad pre novú úpravu štátoprávnych vzťahov Uhorska k Rakúsku i medzi národnosťami v Uhorsku.

¹⁹ Ide o zák. čl. III, ktorým sa uvádza maďarčina do súdnictva a najmä do úradovania cirkví.